

Obrączka u ptaka jest jak PESEL u ludzi

Dr Marian Stój, koordynator Komitetu Ochrony Orłów na Podkarpaciu, w rozmowie z Kubą Terakowskim

Który gatunek orła znajduje się w polskim godle?

Trudno to jednoznacznie określić, lecz skoro bielik nie jest orłem (należy do orlanów), to w godle Polski jest orzeł przedni.

Czy orły budują gniazda na skałach, jak to powszechnie sądzimy?

Absolutna większość gniazd orłów przednich znajduje się na drzewach, głównie na jodłach. Wyjątkiem są tylko orły w Tatrach, które budują gniazda również na skałach.

Na Podkarpaciu orłów więcej niż w Tatrach

Orły kojarzone są z Tatrami, tymczasem to właśnie u Ciebie jest najwięcej orłów w Polsce...

Orły przednie od dawna kojarzone były i zapewne nadal są z Tatrami. Tymczasem w Tatrach gniazdują obecnie dwie pary, natomiast „u mnie” – 20. W sumie, w Polsce występuje około 35 par lęgowych orła przedniego, z czego w polskiej części Karpat aż 30.

U Ciebie, czyli gdzie?

W województwie podkarpackim, a dokładniej na powierzchni około 5000 km kw., obejmujących większą część Beskidu Niskiego, Bieszczady, Góry Sanocko-Turczańskie i Pogórze Przemyskie. Od 1993 roku liczeniem orłów przednich w Polsce zajmują się członkowie Komitetu Ochrony Orłów [KOO], którego jestem koordynatorem w regionie podkarpackim. Organizowaliśmy też górskie obozy terenowe, podczas których wyszukiwaliśmy rewiry i gniazda tego gatunku. KOO prowadzi stały monitoring, czyli coroczną kontrolę liczebności i rozrodu orła przedniego oraz obrączkuje pisklęta w gniazdach.

Jakie uprawnienia i umiejętności są potrzebne do obrączkowania orłów?

Uprawnienia do obrączkowania ptaków, w tym także orłów przednich, zdobywa się na kursach obrączkarskich, organizowanych przez Stację Ornitologiczną Muzeum i Instytutu Zoologii Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku. Natomiast umiejętności zdobywa się samemu lub na kursach wspinaczkowych.

Czy jakiś sprzęt wspinaczkowy jest do tego potrzebny?

Osobiście nie używam żadnego sprzętu wspinaczkowego. Na drzewa gniazdowe wchodzę posługując się wyłącznie rękami i nogami, choć czasem do pnia gonnego drzewa przystawiam drabinę, aby dosięgnąć pierwszych sęków i konarów. Natomiast większość obrączkarzy używa specjalistycznego sprzętu – uprząży, drzewołazów, lonży i lin. Ten rodzaj wspinaczki na pewno jest bezpieczniejszy.

FOT. GRZEGORZ LESNIWSKI

Nie na wszystkie drzewa potrafię wejść

Skąd wiesz, gdzie znajdują się gniazda? Ile ich jest u Ciebie?

Gniazda znajduję obserwując z terenu otwartego zachowanie dorosłych orłów. Dotychczas wykryłem ponad 100 gniazd, ale ponieważ niektóre pary mają ich nawet pięć, więc co roku czynnych gniazd jest około 20.

Jak wysoko znajduje się gniazdo? Jak się do niego dostajesz?

Gniazda orłów znajdują się na ogół na grubych, starych drzewach, na wysokości do 35 m nad ziemią (średnio 25 m), na które wspinam się, aby założyć obrączki pisklętom. Jednak nie na wszystkie drzewa potrafię sam wejść i wtedy proszę o pomoc kolegów wspinaczy. Dotychczas w obrączkowaniu pomagali mi Marcin Dziedzic, Zenon Wojtas, Waldemar Jurusik, Grzegorz Tota, a ostatnio także Filip Dańko. Wszystkim im pragnę w tym miejscu serdecznie podziękować.

Kiedy obrączkujesz orły?

Młodym orłom przednim zaczynam zakładać obrączki pod koniec maja i obrączkuję je przez cały czerwiec.

Obrączkujesz tylko młode?

W sezonie lęgowym tylko młode. W lęgu jest zazwyczaj jedno pisklę, a tylko wyjątkowo dwa. Czasami zdarza się też zaobączkować dorosłego ptaka, co ma najczęściej miejsce przy wypuszczaniu takiego osobnika z ośrodka rehabilitacji, jeśli z jakiegoś powodu tam trafił i został wyleczony.

Orły same budują gniazda, czy zajmują gotowe, zbudowane przez słabsze gatunki?

FOT. TADEUSZ BARANIECKI

Orły przednie od dawna kojarzone są z Tatrami. Tymczasem gniazdują w nich obecnie tylko dwie pary, natomiast „u mnie” – 20. W sumie, w Polsce występuje około 35 par lęgowych orła przedniego, z czego w polskiej części Karpat aż 30

Zdecydowaną większość gniazd budują same, lecz zdarza się, że zajmują też gniazda innych gatunków, które rozbudowują na swój sposób. Miałem dwa przypadki zajęcia przez orły przednie gniazd orlika i dwa bociana czarnego. Dość chętnie zajmują też sztuczne gniazda wybudowane przez człowieka. Sam zresztą zbudowałem lub odbudowałem (po upadku) orłom przednim i orlikom około 50 sztucznych gniazd i znaczna ich część jest wykorzystywana do lęgów rokrocznie.

Gniazda są wieloletnie czy budowane co roku?

Niektóre pary stale zajmują to samo gniazdo, rozbudowując je do pokaźnych rozmiarów. Znam przypadki, że jedno gniazdo było wykorzystywane (lub nadal jest) przez orły przednie przez kilkanaście lat. Niekiedy jednak zdarza się, że nowo wybudowane gniazdo zostaje opuszczone już po jednym sezonie. Dzieje się tak głównie wtedy, gdy orły poniosły w nim stratę lęgu lub były zbyt często niepokojone przez człowieka.

A co może być przyczyną strat w lęgach?

Najczęściej niesprzyjające warunki atmosferyczne, jak długotrwałe opady deszczu połączone z ochłodzeniem. Wtedy młode giną w wyniku przemoknięcia i wychłodzenia organizmu. Również gwałtowne burze z huraganowym wiatrem są niekiedy w stanie strącić gniazdo lub złamać drzewo gniazdowe i wtedy lęg przepada. Zdarzają się też straty lęgów w wyniku drapieżnictwa ze strony ssaków i ptaków.

Czy pary orłów są stałe?

Ze stałością par i wiernością bywa różnie, podobnie jak u ludzi... (śmiech). Niektóre pary trzymają się razem przez wiele lat, inne natomiast zmieniają swych partnerów częściej.

Czy to prawda, że ostatnio nieco wzrosła liczebność orłów przednich w Polsce?

Tak, delikatnie wzrosła, lecz równocześnie niektóre stanowiska lęgowe zanikły.

Z jakiego powodu?

Największym zagrożeniem dla orłów przednich jest utrata siedlisk lęgowych i terenów łowieckich w wyniku nadmiernej eksploatacji lasów i zagospodarowania terenów żerowiskowych przez człowieka. Rewiry żerowiskowe zostają uszczuplone na przykład na skutek budowy domków letniskowych na stromych zboczach pokrytych łąkami, na których orły najczęściej polują. Są też niepokojone pracami leśnymi i budową dróg. Przeszkadza im również rozproszona zabudowa wiejska, rozwój turystyki i zalesianie terenów otwartych. Zdarza się czasem, że ulegają śmiertelnemu zatruciu, gdyż niektórzy mieszkańcy wykładają zatrutą padlinę, aby pozbyć się lisów. Ginią też z rąk kłusowników. W ubiegłym roku zastrzelony został u

mnie młody orzeł. Leżał pod drzewem gniazdowym martwy, z odciętymi nogami, miesiąc wcześniej go zaobrączkowałem...

Jakie jeszcze gatunki ptaków drapieżnych występują u Ciebie?

Na Podkarpaciu poza orłem przednim gnieźdzą się też bielik, orlik krzykliwy, błotniak stawowy oraz łąkowy, myszołów, trzmielojad, krogulec, jastrząb, pustułka, kobuz i – przypuszczalnie – sokół wędrowny. Natomiast spośród niełęgowych spotyka się tu jeszcze koczujące, migrujące, bądź zalatujące, takie gatunki ptaków drapieżnych, jak sęp płowy, rybołów, orzeł cesarski, orlik grubodzioby, gadożer, kania ruda i czarna, błotniak zbożowy oraz stepowy, kurhannik, myszołów włochaty, kobczyk, drzemlik i raróg.

Które spośród nich zaobrączkowałeś?

Obrączkowałem już ptaki ze 110 gatunków. Z drapieżnych, oprócz orłów przednich, były to jeszcze bieliki, orliki krzykliwe, myszołowy, trzmielojady, krogulce, jastrzębie, pustułki i kobuzy.

Orły są niepokozone pracami leśnymi i budową dróg. Przeszkadza im również rozproszona zabudowa wiejska, rozwój turystyki i zalesianie terenów otwartych. Zdarza się, że ulegają śmiertelnemu zatruciu, gdyż niektórzy mieszkańcy wykładają zatrutą padlinę, aby pozbyć się lisów. Gina też z rąk kłusowników.

Jakie informacje znajdują się na obrączce? Co należy zrobić, gdy się zauważy ptaka z obrączką lub znajdzie obrączkę?

Na obrączce zawsze wytłoczony jest skrócony adres krajowej centrali obrączkowania ptaków oraz indywidualny i niepowtarzalny numer literowo-cyfrowy. Kiedy zobaczymy ptaka z obrączką i uda nam się odczytać jej numer, to należy wypełnić formularz ptaka z obrączką, który znajduje się na stronie internetowej Stacji Ornitologicznej w Gdańsku – www.stornit.gda.pl.

Jestem przeciwnikiem nadajników

Po co obrączkuje się ptaki?

Obrączkowanie ptaków to naukowa metoda polegająca na indywidualnym ich znakowaniu, która pozwala na identyfikację ptaka w dowolnym miejscu. Obrączka na nodze ptaka pełni podobną funkcję jak u ludzi PESEL. W ten sposób poznajemy historię danego osobnika, długość jego życia, trasy wędrówek, itp.

Jak ptaki reagują na obrączkowanie? Czy to im nie szkodzi?

Na pewno ptaki w czasie obrączkowania są zestresowane, ale obrączki na nogach im nie przeszkadzają, bo są lekkie i szybko się do nich przyzwyczajają.

Zakładasz także nadajniki telemetryczne?

Nie, jestem przeciwny zakładaniu ptakom nadajników. Uważam, że to za duża ingerencja w ich organizm. „Moje” orliki, którym założono nadajnik, w czasie migracji częściej ginęły. A te, które wróciły do swych rewirów lęgowych, nie przystępowały do lęgów..

Jakie informacje zwrotne otrzymujesz?

Różne, najczęściej o migracjach, dawniej informacje trafiały do mnie zazwyczaj dopiero wtedy, gdy ptak z obrączką został znaleziony martwy lub osłabiony. Od 2007 roku, gdy zacząłem zakładać orłom przednim i orlikom również obrączki kolorowe, mam sporo odczytów z ptaków żywych. Takie wiadomości cieszą mnie najbardziej.

Obrączkowanie orłów jest bezpieczne dla ornitologa?

Na pewno nie jest łatwe i bezpieczne, gdyż ich gniazda znajdują się na wysokich, grubych drzewach i trzeba się tam do nich dostać. To stanowi spory wysiłek fizyczny, a czasami również stres, bo niektóre osobniki dorosłe są bardzo agresywne i atakują w obronie młodych. Niekiedy udaje się zaobrączkować pisklęta pod nieobecność rodziców, lecz zazwyczaj pojawiają się oni ni stąd, ni zowąd. Piskląt nigdy nie ściągamy na ziemię – zakładamy im obrączki w gnieździe. Z drzewa póki co nie spadłem, chociaż leciałem raz kilka metrów. Na szczęście udało mi się zatrzymać na konarze, jednak na nogach przez długi czas miałem sińce.

Można Ci towarzyszyć podczas obrączkowania?

Niestety nie, ponieważ informacje o lokalizacji gniazd orłów są danymi wrażliwymi. Najczęściej obrączkuję sam, a kiedy sytuacja wymaga pomocy, to proszę o nią wtajemniczonych kolegów wspinaczy. Czasem pomaga mi syn Konrad oraz znajomi, do których mam zaufanie. Natomiast dwa razy w roku prowadzę otwarte i ogólnodostępne wycieczki dla osób zainteresowanych ptakami. W połowie kwietnia idziemy powitać orliki krzykliwe powracające z zimowisk, a na początku września żegnamy je przed odlotem do Afryki. Zaproszenia na te wycieczki umieszczam na Facebooku.

Ptakami interesowałem się od zawsze

Jak zaczęła się Twoja przygoda z obrączkowaniem?

Na kurs obrączkarski zgłosiłem się dość późno, mając już 34 lata, czyli w roku 1986. Ale ptakami interesowałem się i obserwowałem je od zawsze. Zaobrączkowałem dotychczas 28 tys. 660 osobników, w tym 195 orłów przednich i 918 orlików krzykliwych. Ptaki obrączkuję przez cały rok, a sporą część również w swoim przydomowym ogrodzie – latem młode w gniazdach otwartych oraz w budkach, a jesienią i zimą przy karmnikach. Współpracuję też z Ośrodkiem Rehabilitacji Dzikich

Zwierząt „Puchacz” w Brzyskach, to najlepsza znana mi placówka. Właściciel Robert Pogorzelski, prowadzi ją na bardzo wysokim poziomie i z wielką pasją. Ptaki są zadbane, dobrze odżywiane i skutecznie leczone, a woliery i obejścia czyste. Przed wypuszczeniem na wolność ptaków wyleczonych w ośrodku, zakładamy im obrączki.

Co należy do Twoich obowiązków, jako koordynatora Komitetu Ochrony Orłów Regionu Podkarpackiego?

Organizowanie pracy w regionie. Liczenie i inwentaryzacja gniazd najrzadszych gatunków ptaków drapieżnych i bociana czarnego objętych ochroną strefową w miejscach rozrodu, kontrola przestrzegania przepisów prawa w strefach ochrony tych gatunków. To także współpraca z Regionalną Dyрекcją Ochrony Środowiska i Lasami Państwowymi przy tworzeniu stref ochrony oraz weryfikacja celowości dalszego utrzymywania stref, kiedy gniazdo nie jest już zajmowane przez ptaki. A także szeroko rozumiana edukacja o niezbędnej roli ptaków szponiastych w przyrodzie.

Czy szlak turystyczny zostałby zamknięty, gdybyś zauważył gniazdo orła w pobliżu?

Tak, były już przypadki zamykania lub zmieniania przebiegu szlaku turystycznego ze względu na czynne gniazdo orła przedniego. Kilka lat temu zmieniony został częściowo projekt infrastruktury turystycznej, ponieważ para tych królewskich ptaków założyła gniazdo zaledwie 250 metrów od planowanej budowy wiaty i miejsca na ognisko.

Kondycja wciąż pozwala Ci na wspinanie się po drzewach?

Mam 72 lata, lecz formę mam jak na swój wiek całkiem dobrą i nieźle sobie radzę ze wspinaczką, a wysoko przy gnieździe czuję się jak... ryba w wodzie. ○

dr Marian Stój

Mieszka w Jaśle. Ma stopień naukowy doktora nauk biologicznych, pełnił funkcję wojewódzkiego konserwatora przyrody, był dyrektorem Magurskiego Parku Narodowego (2016-2019). Aktualnie jest koordynatorem regionalnym Komitetu Ochrony Orłów na Podkarpaciu. Zaobrączkował łącznie ponad 1100 orłów przednich i orlików.

Kuba Terakowski

Biolog, niespokojny duch. Był na wszystkich kontynentach, Polskę przeszedł wzdłuż i wszerz. Mieszka pół na pół – w Krakowie i Gdańsku. Wytoczył Ekstremalny Szlak Szarlotek Tatrzańskich.